

**BİRLEŞMİŞ
MİLLETLER**

CRC

**Çocuk Haklarına
dair
Sözleşme**

Dağıtım
GENEL

CRC/C/GC/12
1 Temmuz 2009

Aslı: İNGİLİZCE
**İLERİ, REDAKTE EDİLMEMİŞ
VERSİYON**

ÇOCUK HAKLARI KOMİTESİ
Elli birinci oturum
Cenevre, 25 Mayıs-12 Haziran 2009

GENEL YORUM No. 12 (2009)
Çocuğun katılım hakkı

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ	3
II. HEDEFLER	4
III. KATILIM HAKKI: BİREY OLARAK ÇOCUĞUN ve GRUP OLARAK ÇOCUKLARIN HAKKI	5
A. Hukuki analiz	5
1. Madde 12'nin kelimesi kelimesine analizi	6
(a) Madde 12, 1. Paragraf	6
(i) "Temin edecektir"	6
(ii) "Kendi görüşlerini oluşturma kabiliyetine sahip"	6
(iii) "Bu görüşleri özgürce ifade etme hakkı"	7
(iv) "Çocuğu etkileyen her türlü meselede"	8
(v) "Çocuğun yaşı ve olgunluğuna uygun olarak gerekli ağırlık verilmesi"	8
(b) Madde 12, Paragraf 2	9
(i) "Çocuğu etkileyen her türlü adli ve idari işleme katılım" hakkı	9
(ii) "Doğrudan veya bir temsilci ya da uygun bir organ aracılığıyla"	9
(iii) "Ulusal yasaların usul kuralları ile uyumlu bir şekilde"	10
2. Çocuğun katılım hakkının uygulanması için adımlar	10
(a) Hazırlık	10
(b) İfade Verme	11
(c) Çocuğun kapasitesinin değerlendirilmesi	11
(d) Çocuğun görüşlerine verilen ağırlık hakkında bilgilendirme (geri bildirim)	11
(e) Şikayetler, çareler ve telafiler	11
3. Taraf Devletlerin yükümlülükleri	12
(a) Taraf Devletlerin temel yükümlülükleri	12
(b) Adli ve idari işlemlerle ilgili özel yükümlülükler	13
(i) Çocuğun adli işlemlerde kendini ifade hakkı	13
Boşanma ve ayrılık	13
Anne babadan ayrılma ve alternatif bakım	13
Evlad edinme ve İslam yasalarına göre kefalet	13
(ii) Çocuğun cezai adli işlemlerde katılım hakkı	14
Suça itilen çocuk	14
Çocuk madur ve çocuk şahit	14
(iii) Çocuğun idari işlemlerde katılım hakkı	15
B. Katılım hakkı ve Sözleşme'nin diğer hükümleri ile bağlantıları	15
1. Madde 12 ve Madde 3	15
2. Madde 12, Madde 2 ve Madde 6	16
3. Madde 12, Madde 13 ve Madde 17	17
4. Madde 12 ve Madde 5	18
5. Madde 12 ve genel olarak çocuk haklarının uygulanması	18
C. Katılım hakkının farklı ortamlar ve durumlarda uygulanması	19
1. Ailede	19
2. Alternatif bakımda	20
3. Tıbbi bakımda	21
4. Eğitimde ve okulda	22
5. Oyun, dinlenme, spor ve kültürel etkinliklerde	23
6. İşyerinde	23
7. Şiddet durumlarında	24
8. Önleme stratejilerinin geliştirilmesinde	24
9. Göçmenlik ve sığınma işlemlerinde	25
10. Acil durumlarda	25
11. Ulusal ve uluslararası ortamlarda	26
D. Çocuğun katılım hakkının uygulanması için temel şartlar	27
E. Sonuçlar	28

ÇOCUĞUN KATILIM HAKKI

Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin 12. Maddesi aşağıdakileri kapsar:

“1. Taraf Devletler kendi görüşlerini oluşturma kabiliyetine sahip çocuğun bu görüşleri çocuğu etkileyen her türlü meselede özgürce ifade etme hakkını temin edecek, çocuğun görüşlerine, yaşı ve olgunluğuna uygun olarak gerekli ağırlık verilecektir.

2. Bu amaçla, çocuğun, özellikle çocuğu etkileyen her türlü adli ve idari işlemde, doğrudan veya bir temsilci ya da uygun bir organ aracılığıyla, ulusal yasaların usul kuralları ile uyumlu bir şekilde, kendini ifade etme fırsatı sağlanacaktır.

I. GİRİŞ

1. Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin (Sözleşme) 12. Maddesi, başka insan hakları antlaşmalarında yer almayan benzersiz bir hükümdür; bir yandan yetişkinlerin sahip olduğu tam özerkliğe sahip olmayan, öte yandan da hakların öznelere olan çocukların yasal ve sosyal statülerini ele alır. 1. Paragraf, kendi görüşlerini oluşturma kabiliyetine sahip her çocuğa bu görüşleri çocuğu etkileyen her türlü meselede özgürce ifade etme hakkını ve çocuğun görüşlerine onun yaşı ve olgunluğuna uygun olarak gerekli ağırlığın verilmesini öngörür. 2. Paragraf, çocuğa özellikle kendisini etkileyen her türlü adli veya idari işlemlerde kendilerini ifade etme hakkının olduğunu belirtir.

2. Tüm çocukların kendini ifade etme ve düşüncelerinin dikkate alınma hakkı, Sözleşme'nin temel değerlerinden birini teşkil eder. Çocuk Hakları Komitesi (Komite), ayırım görmeme, yaşam ve gelişim ile çocuğun yüksek yararının öncelikli düşünülmesi hakları ile birlikte 12. Madde'yi Sözleşme'nin dört genel ilkesinden biri olarak belirlemiş olup, bu maddenin yalnızca bir hak tesis etmediğini, aynı zamanda diğer tüm hakların yorumlanması ve uygulanmasında da dikkate alınması gerekliliğini vurgular.

3. Sözleşme'nin 1989 yılında kabulünden bu yana, 12. Madde'nin uygulanmasını desteklemek için mevzuat, politika ve metodoloji geliştirilmesinde, yerel, ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde önemli ilerleme kaydedilmiştir. 12. Madde'nin metninde yer almamasına rağmen, son yıllarda geniş olarak “katılım” şeklinde kavramsallaştırılan, yaygın bir uygulama ortaya çıkmıştır. Bu terim evrilmiş ve çocukların kendi görüşlerinin ve yetişkinlerin görüşlerinin nasıl dikkate alındığını ve süreçlerin sonucunu nasıl şekillendirdiğini öğrenebildikleri, çocuklar ve yetişkinler arasında bilgi paylaşımı ve diyalog dahil olmak üzere devam eden süreçleri tanımlamak için günümüzde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

4. Taraf Devletler, 2002 yılındaki Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nun yirmi yedinci Çocuk Özel Oturumu'nda, 12. madde'nin uygulanmasının gerçekleştirilmesi hususundaki taahhütlerini yeniden teyit etmiştir.¹ Ancak, Komite, dünyadaki çoğu toplumda, çocuğun kendini etkileyen çok çeşitli konularda görüşünü ifade etme hakkının uygulanmasının ve bu görüşlerin gerektiği şekilde dikkate alınmasının birçok uzun soluklu uygulama ve tutumun yanı sıra siyasi ve ekonomik engellerle engellenmeye devam ettiğini de kaydetmektedir. Birçok çocuk zorluklarla karşılaşırken, Komite özellikle genç kızlar ve erkekler ile, dışlanmış ve dezavantajlı

---

¹ BM Genel Kurul tarafından 2002 yılında kabul edilen S-27/2 sayı ve “Çocuklar için uygun bir dünya” adlı karar.

gruplara ait çocuklar da dahil olmak üzere, belli çocuk gruplarının bu hakkın gerçekleştirilmesinde özel engellerle karşılaştığını kabul etmektedir. Ayrıca mevcut birçok uygulamanın kalitesi hakkında Komite'nin endişeleri devam etmektedir. Dolayısıyla, 12. Madde'nin neyi içerdiğinin ve bu maddenin bütün çocuklar için tam anlamıyla nasıl uygulanacağını daha iyi anlaşılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

5. 2006 yılında, Komite, Madde 12'nin anlam ve önemini, diğer maddeler ile bağlantılarını ve boşlukları, iyi uygulamaları ve bu hakkın daha fazla kullanılmasını sağlamaya yönelik ele alınması gereken öncelikli konuları keşfetmek için bir günlük bir genel görüşme gerçekleştirmiştir.² Bu Genel Yorum, çocuklar da dahil, o gün yapılan bilgi alışverişlerinden, Taraf Devletlerin raporlarının gözden geçirilmesi ile Komitenin elde ettiği tecrübeden ve Madde 12'de yer alan hakkın hükümetler, hükümet-dışı kuruluşlar (HDKlar), topluluk kuruluşları, kalkınma ajansları ve çocukların kendileri tarafından uygulamaya geçirilmesi hususundaki çok önemli uzmanlık ve deneyimden ortaya çıkmıştır.

6. Bu Genel Yorum'da önce 12. Madde'nin iki paragrafının hukuki bir analizi sunulacak, daha sonra da özellikle adli ve idari işlemler dahil olmak üzere bu hakkı tam olarak gerçekleştirmek için nelerin gerektiği açıklanacaktır (Kısım A). Kısım B'de Madde 12'nin Sözleşme'nin diğer üç genel ilkesi ile bağlantısı ve diğer maddeler ile ilişkisi ele alınacaktır. Kısım C'de çocuğun farklı durumlarda ve ortamlarda kendini ifade etme hakkının şartları ve etkisi açıklanacaktır. Kısım D'de bu hakkın uygulanması için temel şartlar ve Kısım E'de de varılan sonuçlar belirtilmektedir.

7. Komite, Taraf Devletlerin bu Genel Yorum'u devlet yapıları ve idari yapılar ile çocuklara ve sivil topluma geniş biçimde yaymasını tavsiye eder. Bu, Genel Yorum'un ilgili dillere tercüme edilmesini, çocukların seviyesine uygun versiyonlarının hazırlanmasını, ileriye dönük yansımalarının ve en iyi nasıl uygulanacağını tartışılması için çalıştaylar ve seminerler gerçekleştirilmesini ve çocuklar için ve çocuklarla çalışan tüm profesyonellerin eğitimlerine dahil edilmesini gerektirecektir.

II. HEDEFLER

8. Genel Yorum'un genel hedefi, Madde 12'nin etkin bir şekilde uygulanmasında Taraf Devletlerin desteklenmesidir. Bunun için aşağıdakiler hedeflenmektedir:

- Madde 12'nin anlamını ve hükümetler, paydaşlar, HDKlar ve genel olarak toplum açısından ortaya çıkaracağı sonuçların anlaşılmasını sağlamak;
- Madde 12'nin tam olarak uygulanmasını sağlamak için mevzuat, politika ve uygulamaların kapsamını hazırlamak;
- Komite'nin izleme tecrübesinden faydalanarak 12. Madde'nin uygulanmasındaki olumlu yaklaşımları vurgulamak;
- Çocukları etkileyen her türlü meselede onların görüşlerine gerekli yasal itibarın verilmesini sağlayacak uygun yöntemler için koşullar önermek.

---

² 2006'daki çocuğun katılım hakkı ile ilgili genel münazara gününün tavsiyelerine şu adresten ulaşabilirsiniz: http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/discussion/Final_Recommendations_after_DGD.doc

III. KATILIM HAKKI: BİREY OLARAK ÇOCUĞUN ve GRUP OLARAK ÇOCUKLARIN HAKKI

9. Genel Yorum, Komite'nin bir birey olarak çocuğun ve grup olarak çocukların bir hakkı (örneğin, bir okulun bir sınıfını oluşturan çocuklar, bir mahalledeki çocuklar, bir ülkenin çocukları, engelli çocuklar veya kız çocuklar) katılım hakkı arasında yaptığı ayrıma göre yapılandırılmıştır. Sözleşme'nin Taraf Devletlerin çocuğun yaşına ve olgunluğuna göre kendini ifade etme hakkını temin etmesini öngörmesi hasebiyle, bu ayırım yerinde yapılmış bir ayırımdır (Madde 12'nin 1. ve 2. paragraflarının aşağıdaki hukuki analizine bakınız).

10. Çocukların yaş ve olgunluk düzeyleri, bir çocuğun ya da bir grup çocuğun görüşleri alındığında anlaşılabilir. Söz konusu grup bir aile, bir okulun sınıfı veya belli bir mahallenin sakinleri gibi devamlı bir yapının bir bileşeni olduğunda çocuğun yaşını ve olgunluğunu değerlendirme görevi daha kolay, ancak çocuklar kendilerini toplu olarak ifade ettiklerinde daha zor olur. Yaş ve olgunluğu değerlendirmede zorluklarla karşılaşıldığında dahi Taraf Devletler çocukları dinlenilecek bir grup olarak düşünmelidir ve Komite, Taraf Devletlerin toplu olarak konuşan çocukları dinlemek ve görüşlerini almak için ellerinden gelen tüm çabayı göstermelerini şiddetle tavsiye eder.

11. Taraf Devletler çocuğun özgür bir düşünce oluşturmasını teşvik etmeli ve çocuğun katılım hakkını kullanmasına olanak tanıyan bir ortam sağlamalıdır.

12. Çocuklar tarafından ifade edilen görüşler konu ile ilgili bakış açıları ve deneyim katabilir; bunlar karar verme süreçlerinde, politika belirlemede, yasaların hazırlanmasında ve değerlendirilmesinde dikkate alınmalıdır.

13. Bu süreçlere genellikle katılım adı verilir. Çocuğun veya çocukların kendilerini ifade etme hakkını kullanması, bu süreçlerin temel bir unsurudur. Katılım kavramı, çocukların süreçlere dahil edilmesinin yalnızca o ana mahsus bir şey olmayıp, yaşamları boyunca çocukların kendileri ve yetişkinler arasında, çocuklarla ilgili bir takım politikalar, programlar ve tedbirler geliştirilirken bir başlangıç noktası olması gerektiğine vurgu yapar.

14. Genel Yorum Kısım A'da (Hukuki analiz), Komite, bir birey olarak çocuğun katılım hakkını ele almaktadır. Kısım C'de (Katılım hakkının farklı ortamlar ve durumlarda uygulanması), Komite, hem bir birey olarak çocuğun hem de bir grup olarak çocukların katılım hakkını ele almaktadır.

A. Hukuki analiz

15. Sözleşme'nin 12. Maddesi her çocuğun kendisini etkileyen her meselede görüşlerini özgürce ifade etme hakkını ve çocuğun yaşına ve olgunluğuna göre bu görüşlere gereken ağırlığın verilmesi müteakip hakkını tesis eder. Bu hak Taraf Devletlere bu hakkı tanıma ve çocuğun görüşlerini dinleyerek ve bu görüşlere gerekli ağırlığı vererek

uygulanmasını sağlama hususunda açık bir hukuki yükümlülük getirir. Bu yükümlülük, Taraf Devletlerin kendi adli sistemleri ile ilgili olarak bu hakkı doğrudan teminat altına almalarını ya da bu hakkın çocuk tarafından tam olarak kullanılabilmesi için yasaları kabul etmelerini veya gözden geçirip değiştirmelerini gerektirir.

16. Ancak çocuk bu hakkı kullanmama hakkına sahiptir. Görüşlerini ifade etmek çocuk için bir yükümlülük değil, bir tercihtir. Taraf Devletlerin çocuğun kendi yararı lehine bir karar vermesi için gerekli tüm bilgileri ve tavsiyeleri almasını temin etmeleri gerekir.

17. Genel bir ilke olarak Madde 12, Taraf Devletlerin Sözleşme’de yer alan tüm diğer hakların yorumlanması ve uygulanmasının Madde 12 rehberliğinde gerçekleştirilmesini temin etmeye çalışmalıdır.³

18. Madde 12, çocuğun sadece mağduriyetinden (koruma) veya yetişkinlere bağımlılığından (destek) türetilmiş haklar değil, yaşamı üzerinde etkisi olan haklara da sahip olduğunu beyan eder.⁴ Sözleşme, çocuğu hakların bir öznesi olarak kabul eder, ve bu uluslararası belgenin Taraf Devletler tarafından evrensele yakın düzeyde onaylanmış olması, Madde 12’de açık bir şekilde ifade edildiği üzere, çocuğun bu statüsünü vurgular.

1. Madde 12’nin kelimesi kelimesine analizi

(a) Madde 12, 1. Paragraf

(i) “*Temin edecektir*”

19. Madde 12, 1. Paragrafta Taraf Devletlerin çocuğun görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını “temin edeceğini” öngörmektedir. “Temin edecektir” ifadesi, özel ağırlığı olan hukuki bir terim olup Taraf Devletlerin takdirine hiçbir yer bırakmamaktadır. Buna göre, Taraf Devletlerin bu hakkı, tüm çocukların yararına tam olarak uygulaması için gerekli tedbirlerin alınması bakımından kesin bir yükümlülüğü vardır. Bu yükümlülük, kendisini etkileyen tüm meselelerde çocuğun görüşlerini talep etmek ve bu görüşlere gerekli ağırlığı vermek için gerekli mekanizmaların mevcudiyetini sağlamak amacıyla iki unsur içerir.

(ii) “*Kendi görüşlerini oluşturma kabiliyetine sahip*”

20. Taraf Devletler “kendi görüşlerini oluşturma kabiliyetine sahip” her çocuğun katılım hakkını temin edecektir. Bu ifade bir sınırlama olarak değil, Taraf Devletlerin mümkün olduğu ölçüde çocuğun özerk bir görüş oluşturma kapasitesini değerlendirmeleri için bir yükümlülük olarak görülmelidir. Bu, Taraf Devletlerin çocuğun kendi görüşlerini ifade etme yeteneğine sahip olmadığı varsayımı ile işe başlayamayacağı anlamına gelir. Aksine, Taraf Devletler çocuğun kendi görüşlerini oluşturma kapasitesine sahip olduğunu varsaymalı ve çocuğun bunları ifade etme hakkına sahip olduğunu da kabul etmelidir; önce kapasitesini kanıtlamak çocuğa düşmez.

21. Komite, Madde 12’nin çocuğun kendi görüşlerini ifade etmesi hakkı için hiçbir yaş sınırı getirmediğini vurgular ve Taraf Devletlerin çocuğun kendisini etkileyen bütün meselelerde kendini ifade etme hakkını yasa ile veya uygulamada sınırlayacak yaş sınırları getirmelerini istemez. Bu bakımdan, Komite, aşağıdakileri vurgular:

³ Komitenin Çocuk Haklarına dair Sözleşme için genel uygulama tedbirleri ile ilgili 5 sayılı Genel Yorum’una (2003) (CRC/GC/2003/5) bakınız.

⁴ Sözleşme yaygın olarak şu üç kavramla anılır: destek, koruma ve katılım.

- Birincisi 2004 yılında gerçekleştirilen erken çocukluk dönemin çocuk haklarının uygulanması hakkında yapılan Genel Görüşme gününü izleyen tavsiyelerinde, Komite hak sahibi olarak çocuk kavramının “yaşamının ilk günlerinden itibaren çocuğun günlük hayatına bağlı” olduğunu vurgulamıştır.⁵ Araştırmalar çocuğun kendini söz ile ifade edemeyebildiği, çok küçük yaşında bile görüş oluşturabildiğini göstermektedir.⁶ Sonuç olarak, Madde 12'nin tam olarak uygulanması, için küçük çocuklara kendi anlayışlarını, tercihlerini ve seçimlerini sergiledikleri, oyun, vücut dili, yüz ifadeleri ile çizim ve boyama dahil, sözsüz iletişim biçimlerinin tanınması ve bunlara saygı gösterilmesini gerektirir;
- İkincisi, çocuğun kendisini etkileyen meselenin tüm yönleri ile ilgili kapsamlı bilgi sahibi olması gerekli değildir, ancak çocuğun söz konusu meseleyle ilişkin olarak kendi görüşlerini uygun bir biçimde oluşturabilmesi için yeterli anlayış sahibi olması gereklidir;
- Üçüncüsü, Taraf Devletler görüşlerini duyurmakta zorluklar yaşayan çocuklar için bu hakkın uygulanmasını sağlama yükümlülüğü altındadır. Örneğin, engelli çocuklar görüşlerini ifade etmelerini kolaylaştırmak için gerekli her türlü iletişim biçimi ile donatılmalı ve bunları kullanmalarına olanak tanınmalıdır. Ayrıca azınlık, yerli ve göçmen çocukların ve çoğunluğun dilini konuşmayan diğer çocukların görüşlerini ifade etme hakkının tanınması için çaba gösterilmelidir;
- Son olarak, Taraf Devletler, özellikle çok küçük çocukları içeren durumlarda veya çocuğun bir cürüm, cinsel istismar, şiddet veya diğer kötü muamele biçimlerinin kurbanı olduğu durumlarda, bu hakkın düşüncesiz bir uygulamasının potansiyel olumsuz sonuçlarının farkında olmalıdır. Taraf Devletler, katılım hakkının çocuğun tam korunmasını temin ederek kullanılmasını sağlamak için gerekli tüm tedbirleri almalıdır.

(iii) “Bu görüşleri özgürce ifade etme hakkı”

22. Çocuk, “bu görüşleri özgürce ifade etme” hakkına sahiptir. “Özgürce” ifadesi, çocuğun görüşlerini herhangi bir baskıya maruz kalmadan ifade edebileceği katılım hakkını kullanmak isteyip istemediğini tercih edebileceği anlamına gelir. “Özgürce” ifadesi, aynı zamanda çocuğun manipüle edilmemesi ve uygunsuz etki veya baskıya maruz bırakılmaması gerektiği anlamına da gelir. “Özgürce” ifadesi ayrıca içsel olarak çocuğun “kendini” perspektifi ile ilgilidir: çocuk, başkalarının görüşlerini değil, kendi görüşlerini ifade etme hakkına sahiptir.

23. Taraf Devletler çocuğun bireysel ve sosyal durumu ve çocuğun kendine saygı duyulduğunu hissettiği ve görüşlerini özgürce ifade ederken kendini güvende hissettiği bir ortama tekabül eden görüşlerin ifade edilmesi için gerekli koşulları sağlamalıdır.

24. Eğer ortada ciddi sarsıcı durumlar var ise çocuklarla gereğinden fazla görüşme yapılmaması gerektiğini vurgular. Çocuğun “kendini düşüncelerini ifade etmesi”, çocuk üzerinde travmatik bir etkisi olabilecek, zor bir süreçtir.

⁵ CRC/C/GC/7/Rev. 1, paragraf 14.

⁶ Karşılaştırınız: Lansdown G., “The evolving capacities of the child” (Çocuğun gelişen kapasiteleri), Innocenti Research Centre, UNICEF/Save the Children, Floransa (2005).

25. Çocuğun kendi görüşlerini ifade etme hakkını tam manasıyla uygulamak için çocuğun, meselenin ne olduğu, bununla ilgili olarak ne gibi kararların alınabileceği ve bunun sonuçlarının ne olabileceği konusunda, onun ifadesini almakla yükümlü kişiler, ana-babası, ya da vasisi tarafından aydınlatılması gereklidir., Çocuk ayrıca görüşlerini ifade etmesi istenecek şartlar hakkında da bilgilendirilmelidir. Bu bilgilendirilme hakkı elzemdir, çünkü bu çocuğun aydınlanmış kararlarının ön koşuludur.

(iv) “Çocuğu etkileyen her türlü meselede”

26. Taraf Devletler, çocuğun kendini “etkileyen her meselede” görüşlerini ifade edebilmesini garanti altına almalıdır.. Bu görüş, bu hakkın ikinci bir niteliğini temsil eder: eğer söz konusu mesele çocuğu etkiliyorsa çocuğun fikrine başvurulmalıdır.. Bu temel koşula saygı gösterilmeli ve kapsamlı bir şekilde anlaşılmalıdır.

27. Sözleşme’ nin metnini hazırlayan, İnsan Hakları Komisyonu tarafından kurulan Açık Uçlu Çalışma Grubu, bu meseleleri çocuğun veya çocukların görüşlerinin mütalaasını kısıtlayan bir liste ile sınırlama yönündeki bir teklifi reddetmiştir. Bunun yerine, çocuğun kendini ifade etme hakkının “çocuğu etkileyen tüm meselelere” atıfta bulunmasına karar verilmiştir. Komite, mütalaa edilen meselenin çocukları etkilediğinin açık olmasına ve çocukların da bu mesele ile ilgili görüşlerini ifade edebilecek olmasına rağmen, çoğu zaman çocuklara kendilerini ifade etme hakkının tanınmamasından endişelidir. Komite, “meseleler”in Sözleşmede açıkça bahsedilmeyen konuları da kapsayan, geniş bir tanımını desteklerken hiçbir genel siyasi yetkinin amaçlanmadığına açıklık getirmek için eklenen “çocuğu etkileyen” tabirini de kabul eder. Ancak, Dünya Çocuk Zirvesi de dahil olmak üzere uygulama, çocuğu ve çocukları etkileyen meselelerin geniş bir yorumunun çocukları topluluklarının ve toplumlarının sosyal süreçlerine dahil etmeye yardımcı olduğunu göstermektedir. Bu yüzden, Taraf Devletler çocukların perspektifinin çözümlerin kalitesini arttırabileceği her durumda çocukların görüşlerini dikkatli bir biçimde dinlemelidir.

(v) “Çocuğun yaşı ve olgunluğuna uygun olarak gerekli ağırlık verilmesi”

28. Çocuğun görüşlerine “çocuğun yaşı ve olgunluğuna uygun olarak gerekli ağırlık verilmelidir”. Bu ifade çocuğun kapasitesi ile ilgilidir ve çocuğun kapasitesi, çocuğun görüşlerine gerekli ağırlık verilmesi veya çocuğa onun bu görüşlerinin sürecin sonucunu ne şekilde etkilediğinin iletilmesi için değerlendirilmelidir. Madde 12’de çocuğun sadece ifade ettiklerinin yeterli olmadığı, çocuk kendi görüşlerini oluşturabilecek durumda olduğunda çocuğun görüşlerinin ciddi bir şekilde dikkate alınması gerektiği öngörülmektedir.

29. Çocuğun yaşına ve olgunluğuna uygun olarak düşüncelerine gerekli ağırlığın verilmesini öngörerek, Madde 12, tek başına yaşın çocuğun görüşlerinin önemini belirleyemeyeceğine açıklık getirir. Çocukların anlayış düzeyleri, biyolojik yaşları ile eşit oranda bağlantılı değildir. Araştırmalar bilgi, deneyim, ortam, sosyal ve kültürel beklentiler ve destek düzeylerinin hepsinin çocuğun görüş oluşturma kapasitelerinin gelişimine katkıda bulunduğunu göstermiştir. Bu nedenle, çocuğun görüşleri vaka bazında değerlendirilmelidir.

30. Olgunluk, belli bir meselenin getireceklerini anlama ve değerlendirme kabiliyeti anlamında kullanılır ve bunun için çocuğun bireysel kapasitesini belirlerken dikkate alınmalıdır. Olgunluğu tanımlamak zordur; 12. Madde bağlamında ise, çocuğun meseleler hakkındaki görüşlerini makul ve bağımsız bir şekilde ifade etme kapasitesidir. Meselenin çocuk üzerindeki etkisi de dikkate alınmalıdır. Sonucun çocuğun hayatı üzerindeki etkisi ne kadar büyük olursa, o çocuğun olgunluğunun uygun değerlendirilmesi de o kadar ilgilidir.

31. Bu bağlamda çocuğun gelişen kapasiteleri kavramı, anne babanın yönlendirmesi ve rehberliği de mütalaa edilmelidir (aşağıdaki paragraf 84 ve Kısım C'ye bakınız).

(b) Madde 12, Paragraf 2

(i) “Çocuğu etkileyen her türlü adli ve idari işleme katılım” hakkı

32. Madde 12, paragraf 2’de özellikle “çocuğu etkileyen her türlü adli ve idari işlemden” ona kendini ifade etme fırsatlarının sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Komite, bu hükmün sınırlama olmaksızın, örneğin anne babanın ayrılması, velayet, bakım ve evlat edinme, kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar, fiziksel veya psikolojik şiddet, cinsel istismar veya diğer suçların kurbanı çocuklar, tıbbi bakım, sosyal güvenlik, refakatsiz çocuklar, sığınmacı ve mülteci çocuklar ile silahlı çatışma ve diğer acil durumların madurları dahil, çocuğu etkileyen tüm ilgili adli işlemler için geçerli olduğunu vurgular. Tipik idari işlemler örneğin çocukların eğitimi, sağlık, çevre, yaşam koşulları veya korunması ile ilgili kararları içerir. Her iki tür işlem de arabuluculuk ve tahkim gibi alternatif anlaşmazlık çözüm mekanizmalarını içerebilir.

33. Çocuğun katılım hakkı hem okulda kötü muamele ile ilgili şikayetler, okuldan dışlanmaya karşı itirazlar gibi çocuk tarafından başlatılan işlemler hem de anne babanın ayrılması veya evlat edinme gibi başkaları tarafından başlatılıp çocuğu etkileyen işlemler için geçerlidir. Taraf Devletlerin adli veya idari işlemlerdeki karar vericilerin çocuğun görüşlerine verilen önemin ve çocuk için sonuçlarının derecesini açıklamasını gerektiren mevzuat tedbirleri alması teşvik edilir.

34. Ortamın tehditkar, düşmanca, duyarsız olduğu veya çocuğun yaşına göre uygun olmadığı durumlarda çocuk sesini etkin bir şekilde duyuramaz.. Bu nedenle, kovuşturmalar hem erişilebilir hem de çocuklar için uygun olmalıdır. Ayrıca çocuk dostu bilgilerin, kendini savunabilme için yeterli desteğin, uygun eğitim almış personelin, mahkeme salonlarının tasarımının, hakim ve avukatlarının giyiminin, görüntü ekranlarının ve ayrı bekleme salonlarının sağlanması ve sunulmasına özel önem verilmelidir.

(ii) “Doğrudan veya bir temsilci ya da uygun bir organ aracılığıyla”

35. Çocuk ifade vermeye karar verdikten sonra, bunun nasıl yapılacağına kendisinin karar vermesi gerekir: “doğrudan veya bir temsilci ya da uygun bir organ aracılığıyla”. Komite, mümkün olduğunca, her türlü işlemde çocuğa doğrudan dinlenme fırsatı verilmesini tavsiye eder.

36. Temsilci, anne baba, avukat veya başka bir şahıs (diğerlerine ilaveten, bir sosyal hizmet uzmanı) olabilir. Ancak, birçok durumda (hukuki, cezai veya idari) çocuk ile en

bariz temsilcisi (anne baba) arasında çıkar çatışması riskleri olduğu vurgulanmalıdır. Çocuğun dinlenilmesi bir temsilci vasıtasıyla gerçekleştiriliyorsa, çocuğun görüşlerinin temsilci tarafından karar verici kişiye doğru bir şekilde iletilmesi çok önemlidir. Seçilen yöntem, özel durumuna göre çocuk tarafından (veya gerektiği durumda uygun merci tarafından) belirlenmelidir. Temsilciler, karar verme sürecinin çeşitli yönleri hakkında yeterli bilgi ve anlayış ve çocuklarla çalışma hususunda deneyim sahibi olmalıdır.

37. Temsilci, sadece çocuğun yararlarını temsil ettiğinin, diğer kişilerin (anne baba), kurumların veya organların (örneğin yuva, idare veya toplum) yararlarını temsil etmediğinin bilincinde olmalıdır. Çocuğun görüşlerini temsil etmek için tayin edilen temsilciler için davranış kuralları geliştirilmelidir.

(iii) “Ulusal yasaların usul kuralları ile uyumlu bir şekilde”

38. Temsil edilme fırsatı, “ulusal yasaların usul kuralları ile uyumlu bir şekilde” olmalıdır. Bu ifade, bu temel hakkın kullanılmasını kısıtlayan veya engelleyen usule ilişkin mevzuatın kullanımına izin veriyor gibi yorumlanmamalıdır. Aksine, Taraf Devletlerin kendini savunma hakkı ve kendi dosyalarına erişme hakkı gibi adil işlemin temel kurallarına uyması teşvik edilir.

39. Usul kurallarına uyulmadığında, mahkemenin veya idari merciin kararına itiraz edilip bozulabilir, ikame edilebilir veya derinlemesine hukuki mütalaa için geri gönderilebilir.

2. Çocuğun katılım hakkının uygulanması için adımlar

40. Madde 12'nin iki paragrafının uygulanması, bir mesele bir çocuğu etkilediğinde veya çocuk resmi bir işlemden ya da başka ortamlarda görüşlerini belirtmeye davet edildiğinde çocuğun katılım hakkını etkin bir şekilde gerçekleştirmek için beş adımın atılmasını gerektirir. Bu şartlar söz konusu bağlam için uygun bir şekilde uygulanmalıdır.

(a) Hazırlık

41. Çocuğu dinlemekle sorumlu olanlar çocuğun yaşamını etkileyen tüm meselelerde, özellikle her türlü adli veya idari karar verme sürecinde ve ifade ettiği görüşlerin sonuç üzerinde olacak etkisi hakkında görüşünü ifade etme hakkı konusunda bilgilendirilmesini sağlamalıdır. Çocuk ayrıca doğrudan veya bir temsilci vasıtasıyla iletişim kurma seçeneği hakkında da bilgi almalıdır. Çocuk, bu seçiminin olası sonuçlarının bilincinde olmalıdır. Karar verici kişi, dinlemenin nasıl, ne zaman ve

nerede gerçekleşeceği, katılımcıların kimler olacağı ile ilgili açıklamalar yaparak çocuğu dinlemeden önce yeterli bir şekilde hazırlamalıdır ve bu hususta çocuğun görüşlerini dikkate almalıdır.

(b) İfade Verme

42. Çocuğun katılım hakkını kullandığı bağlam, fırsat verici ve teşvik edici olmalı, böylelikle çocuk onu dinleyen sorumlu kişinin kendini dinlemeye ve ifade ettiği şeyi ciddi biçimde dikkate almaya istekli olduğundan emin olabilmelidir. Çocuğun görüşlerini dinleyecek kişi, çocuğu etkileyen meselelerden bizzat haberdar olan, bir yetişkin (örneğin bir öğretmen, sosyal hizmet uzmanı veya bakmakla yükümlü kişi), bir kurumda karar verici bir kişi (örneğin bir kurum/okul müdürü, idareci veya hakim) veya bir uzman (örneğin bir psikolog veya hekim) olabilir.

43. Tecrübeler, durumun tek taraflı bir incelemeden ziyade, bir sohbet biçiminde olması gerektiğini göstermektedir. Tercihen, çocuk açık bir oturumda değil, gizliliğe riayet edilen bir kapalı oturumda dinlenilmelidir.

(c) Çocuğun kapasitesinin değerlendirilmesi

44. Vaka bazında yapılacak analiz çocuğun kendi görüşlerini oluşturabilecek durumda olduğunu gösterdiğinde çocuğun görüşlerine gerekli ağırlık verilmelidir. Çocuk makul ve bağımsız bir şekilde kendi görüşlerini oluşturabilecek durumda olduğunda, karar verici kişi meselenin halledilmesinde çocuğun görüşlerini önemli bir faktör olarak dikkate almalıdır. Çocuğun kapasitesinin değerlendirilmesi için iyi uygulamalar geliştirilmelidir.

(d) Çocuğun görüşlerine verilen ağırlık hakkında bilgilendirme (geri bildirim)

45. Çocuk, kendi görüşlerine gerekli ağırlığın verilmesi gibi bir hakkı olduğunu bildiği ve bu hakkını kullandığı için karar verici kişi, çocuğu sürecin sonucu hakkında bilgilendirmeli ve görüşlerinin nasıl dikkate alındığını kendisine açıklamalıdır. Geri bildirim, çocuğun görüşlerinin sadece bir formalite olarak dinlenilmediğinin ifadesi ve onun, ciddiye alındığının garantisidir. Geri bilgilendirme, çocuğun ısrar etmesini, kabul etmesini veya başka bir teklif yapmasını, adli ya da idari bir prosedür durumunda, itiraz veya şikayet etmesini hazırlayabilir.

(e) Şikayetler, çareler ve telafiler

46. Çocuğun kendini ifade etme ve görüşlerine gerekli ağırlık verilmesi hakları göz ardı edilip ihlal edildiğinde çocuklar için şikayet prosedürleri ve çareler sağlamak konusunda mevzuata gerek vardır.⁷ Çocukların, şikayetlerini dile getirmek için, okullar ve günlük bakım merkezleri de dahil tüm çocuk kurumlarında ombudsman veya benzer roldeki yetkili bir kişi ile konuşma olanağı olmalıdır. Çocuklar bu kişilerin kimler

⁷ Bkz. Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin uygulanması ile ilgili genel tedbirler hakkında Komite'nin 5 numaralı Genel Yorum'u (2003), paragraf 24.

olduğunu ve onlara nasıl ulaşılabileceğini bilmelidir. Eğer çocukların görüşlerinin dikkate alınması konusunda aile içinde çatışma varsa çocuk içinde bulunduğu topluluğun gençlik hizmetleri birimindeki bir kişiye başvurabilmelidir.

47. Adli ve idari işlemlerle ilgili olarak (Madde 12, paragraf 2) çocuğun katılım hakkının ihlal edilmesi halinde, çocuk, hak ihlalleri için çareler sağlayan itiraz ve şikayet prosedürlerine erişebilmelidir. Şikayet prosedürleri, çocukların kullanması halinde onların şiddet veya ceza riskine maruz kalmayacaklarından emin olacağı güvenilir mekanizmalar sağlamalıdır.

3. Taraf Devletlerin yükümlülükleri

(a) Taraf Devletlerin temel yükümlülükleri

48. Çocuğun kendini ifade etme hakkı, Taraf Devletlere çocukların uygun bilgilere, yeterli desteğe, gerekirse görüşlerine verilen ağırlıkla ilgili geri bildirim ve şikayet, çare veya telafi için prosedürlere erişimini sağlayan mekanizmaların elde edilmesi için mevzuatlarını gözden geçirme veya değiştirme yükümlülüğü getirir.

49. Bu yükümlülüklerini yerine getirmek için Taraf Devletler aşağıdaki stratejileri benimsemelidir:

- Madde 12'yi kısıtlayıcı beyanların ve çekincelerin gözden geçirilmesi ve geri çekilmesi;
- Çocuk hakları konusunda geniş yetkiye sahip çocuk ombudsmanları veya komiserleri gibi bağımsız insan hakları kurumlarının tesis edilmesi;⁸
- Avukatlar, hakimler, polis, sosyal hizmet uzmanları, toplum çalışmacıları, psikologlar, bakmakla yükümlü kişiler, yuva ve ceza infaz memurları, her düzeydeki eğitim sistemindeki öğretmenler, doktorlar, hemşireler ve diğer sağlık çalışanları, devlet memurları ve kamu yetkilileri, sığınma memurları ve geleneksel liderler dahil, çocuklarla ve çocuklar için çalışan tüm profesyoneller için Madde 12 ve pratikteki uygulaması hakkında eğitim sağlanması;
- Yasalar ve kurumsal kurullarla sıkıca bağlı ve etkinlikleri ile ilgili olarak düzenli olarak değerlendirilen düzenlemeler ve ayarlamalar ile çocukların görüşlerini ifade etmesinin desteklenmesi ve bunun teşvik edilmesi için uygun koşulların sağlanması ve bu görüşlere gerekli ağırlığın verilmesinin temin edilmesi;
- Çocuklarla ilgili yaygın mutad algılamaları değiştirmek için kanaat önderleri ve medya dahil, toplumsal kampanyalar yolu ile çocuğun katılım hakkının tam olarak gerçekleştirilmesini engelleyen olumsuz tutumlarla mücadele edilmesi.

⁸ Bkz. Bağımsız insan hakları kurumlarının rolü hakkında Komite'nin 2 sayılı Genel Yorum'u (2002).

(b) Adli ve idari işlemlerle ilgili özel yükümlülükler

(i) Çocuğun adli işlemlerde kendini ifade hakkı

50. Çocuğun düşüncesini ifade etmesini gerektiren başlıca meseleler aşağıda ayrıntılı olarak belirtilmiştir:

Boşanma ve ayrılık

51. Boşanma ve ayrılık durumlarında, bu ilişkideki çocuklar mahkemelerin kararlarından kesin surette etkilenmektedir. Çocuk için bakımın yanısıra velayet ve erişim meseleleri hakim tarafından duruşmada veya mahkemenin yönlendirmesinde arabuluculuk yoluyla belirlenir. Birçok ülke bir ilişkinin sona ermesi ile ilgili olarak yasalarında hakimin “çocuğun yüksek yararına” olağanüstü önem vermesi yönünde hükümlere yer vermiştir.

52. Bu nedenle, ayrılık ve boşanma ile ilgili tüm yasalarda çocuğun karar vericiler tarafından ve arabuluculuk süreçlerinde dinlenilmesi hakkına yer verilmelidir. Bazı ülkelerde, bir politika veya mevzuat meselesi olarak, çocuğun kendi görüşlerini ifade edebileceği bir yaş belirtilmesi tercih edilmiştir. Ancak Sözleşme, yaş ve olgunlukla ilgili olması hasebiyle bu meselenin vaka bazında belirlenmesini bekler ve bu nedenle, çocuğun kapasitesinin münferit olarak değerlendirilmesi gereğine işaret eder.

Anne babadan ayrılma ve alternatif bakım

53. Aile içindeki istismar veya ihmalin kurbanı olması nedeniyle çocuğun aileden alınması yönünde bir karar alındığında, onun yüksek yararlarını belirlemek için çocuğun görüşü dikkate alınmalıdır. Müdahale çocuğun, başka bir aile üyesinin veya ailede istismar veya ihmal iddiasında bulunan, topluluğun bir üyesinin şikayeti ile başlatılabilir.

54. Komitenin tecrübesi, çocuğun katılım hakkının Taraf Devletler tarafından her zaman dikkate alınmadığı yönündedir. Bu yüzden Komite, çocuğun koruyucu ailelere veya yuvalara yerleştirilmesi, bakım planlarının geliştirilmesi ve gözden geçirilmesi, anne- baba ve aile ziyaretleri ile ilgili kararlar dahil olmak üzere, Taraf Devletlerin mevzuat, düzenleme ve politika yönergeleri yoluyla çocuğun görüşlerinin talep edilmesini ve dikkate alınmasını sağlamasını tavsiye eder.

Evlat edinme ve İslam yasalarına göre kefalet

55. Çocuğun evlat edinme veya İslam yasalarına göre kefalet konumunda aile yanına yerleştirilmesi sürecinde ve bu sürecin sonunda evlat edinilmesi ya da kefalet kurallarına göre aile yanına yerleştirilmesi aşamasında, çocuğun konu ile ilgili olarak düşüncesinin alınması önem taşır. Böyle bir süreç çocuk kendisini evlat edinen anne baba ile bir süredir zaten bir arada yaşıyor olsa da, üvey anne-baba veya diğer koruyucu aileler bir çocuğu evlat edindiği zaman da gereklidir.

56. Sözleşme'nin 21. Maddesinde çocuğun yüksek yararının olağanüstü önemli olduğu belirtilmektedir. Evlat edinme, kefalet veya diğer yerleştirmelerle ilgili kararlarda, çocuğun “yüksek yararı” çocuğun görüşleri dikkate alınmadan tanımlanamaz. Komite, tüm Taraf Devletlerin mümkünse çocuğun evlat edinme, kefalet veya diğer

yerleştirmelerin etkileri konusunda bilgilendirmesini ve mevzuata uygun olarak çocuğun kendisinin konu ile ilgili görüşlerinin alınmasını temini düşüncesini şiddetle tavsiye eder.

(ii) Çocuğun cezai adli işlemlerde katılım hakkı

57. Cezai işlemlerde, çocuğun kendisini etkileyen her türlü meselede kendi görüşlerini özgürce ifade etme hakkına tam anlamıyla saygı gösterilmeli ve çocuk adalet sürecinin her aşamasında uygulanmalıdır.⁹

Suçta itilen çocuk

58. Sözleşme'nin 12. Maddesinin 2. Paragrafında ceza kanununu ihlal etmiş olmakla itham edilen, suçlanan ya da ihlal ettiği kabul edilen çocuğun kendini ifade etme hakkına sahip olduğu öngörülmektedir. Bu hakka çocuğun sessiz kalma hakkına sahip olduğu mahkeme öncesi aşamadan polis, savcı ve sorgu hakimi tarafından dinlenilme hakkına kadar adli sürecin tüm aşamalarında riayet edilmesi gerekir. Bu hak ayrıca karar ve tasarrufun yanısıra konulan tedbirlerin uygulanması aşamalarında da geçerlidir.

59. Arabuluculuk da dahil olmak üzere ceza adaleti yönetimi sisteminin dışındaki alternatif bir çözüme yönlendirme durumunda, çocuğun özgür ve gönüllü rıza verme fırsatı olmalıdır ve kendisine teklif edilen sapmanın uygunluğunu ve istenirliğini belirlemede hukuki ve başka tavsiye ve destek alma fırsatı da verilmelidir.

60. İşlemlere etkin bir şekilde katılmak için, her çocuk kendisiyle ilgili suçlamalar konusunda anladığı bir dilde ve ayrıca çocuk adalet süreci ve mahkeme tarafından alınan olası tedbirler konusunda derhal ve doğrudan bilgilendirilmelidir. İşlemler çocuğun katılımına ve kendini özgürce ifade etmesine olanak verecek bir atmosferde gerçekleştirilmelidir.

61. Yasalarla ihtilafli çocuğun mahkemesi ve diğer dinlemeleri kapalı kapılar ardında gerçekleştirilmelidir. Bu kuralın istisnaları çok sınırlı olmalı, ulusal mevzuatta açık bir şekilde tanımlanmış olmalı ve çocuğun yüksek yararı gözetilmiş olmalıdır.

Çocuk madur ve çocuk şahit

62. Bir suçun çocuk maduru ve çocuk şahidine Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey kararı 2005/20 "Suçların Çocuk Madurları ve Şahitlerini içeren Meselelerde Adaletle ilgili Esaslar"a uygun olarak kendi görüşünü özgürce ifade etme hakkını tam anlamıyla kullanma fırsatı verilmelidir.¹⁰

63. Bu özellikle inceleme altındaki vakaya dahil olması ile ilgili olarak çocuk kurban ve/veya şahide ilgili meselelerde danışılmasının sağlanması ve adli sürece dahil olması ile ilgili olarak görüş ve endişelerini kendi tarzında özgürce ifade etmesine olanak sağlanması için her türlü çabanın gösterilmesi gerektiği anlamına gelir.

64. Çocuk kurban ve şahidin hakkı aynı zamanda sağlık hizmetleri, psikolojik ve sosyal hizmetlerin mevcudiyeti, çocuk kurban ve/veya şahidin rolü, "sorgulama"nın

⁹ Bkz. Çocuk adalet sisteminde çocukların hakları konusunda Komite'nin 10 sayılı Genel Yorumu (2007) (CRC/C/GC/10).

¹⁰ Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey kararı 2005/20, özellikle 8, 19 ve 20. Maddeler. www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf

gerçekleştirilme yolları, bir şikayette bulunurken ve soruşturmalar ve mahkeme işlemlerine katılırken mevcut olan destek mekanizmaları, ifade vermenin yerleri ve zamanları, koruyucu tedbirlerin mevcudiyeti, tazminat alma olanakları ve itiraz ile ilgili hükümler gibi konularda bilgilendirilme hakkı ile bağlantılıdır.

(iii) Çocuğun idari işlemlerde katılım hakkı

65. Tüm Taraf Devletler, mevzuatta Madde 12'nin gerekliliklerini yansıtan ve ilgili kayıtların açıklanması, ifade ve anne baba veya başkaları tarafından temsil dahil, diğer usule ilişkin haklar ile birlikte çocuğun katılım hakkını temin eden idari usuller geliştirmelidir.

66. Çocuklar mahkeme işlemlerinden ziyade idari işlemlere dahil edilmelidir, zira idari işlemler daha az resmi ve daha esnek olup, yasa ve yönetmeliklerle tesis edilmesi görece kolaydır. İşlemler çocuk dostu ve erişilebilir olmalıdır.

67. Çocuklarla ilgili idari işlemlerin belirgin örnekleri, okullarda disiplin konularının ele alınması için mekanizmaları (örneğin uzaklaştırma ve atılma), okul belgesi verilmesinin reddedilmesi ve performansla ilgili konular, disiplin tedbirleri ve çocuk gözetim merkezlerinde ayrıcalıklar sağlamanın reddedilmesi, refakatsiz çocukların sığınma talepleri ve sürücü belgesi başvurularını içerir. Bu meselelerde çocuk kendini ifade etme ve "ulusal yasaların usul kurallarına uygun olarak" başka hakları kullanma hakkına sahip olmalıdır.

B. Katılım hakkı ve Sözleşme'nin diğer hükümleri ile bağlantıları

68. Madde 12, genel bir ilke olarak, Madde 2 (ayrım gözetilmeme hakkı), Madde 6 (yaşama, hayatta kalma ve gelişim hakkı) gibi Sözleşme'nin diğer genel ilkeleri ile bağlantılıdır ve özellikle de Madde 3 (çocuğun yüksek yararının öncelikle gözetilmesi) ile birbirine bağımlıdır. Bu madde ayrıca başta Madde 13 (ifade özgürlüğü hakkı) ve Madde 17 (bilgi alma hakkı) başta olmak üzere medeni haklar ve özgürlükler ile ilgili maddeler ile de yakından bağlantılıdır. Ayrıca, Madde 12 çocuğa ilgili maddeler ve bunların uygulamasında yer verilen haklar ile ilgili kendi görüşlerine sahip bir özne olarak saygı gösterilmemesi halinde tam olarak uygulanamayacak olan, Sözleşme'nin tüm diğer maddeleri ile bağlantılıdır.

69. Madde 12'nin Madde 5 (çocuğun gelişen kapasiteleri ve anne babanın uygun yönlendirmesi ve rehberliği, bu Genel Yorum'un 84. Paragrafına bakınız) ile bağlantısı özellikle ilgilidir, zira anne baba tarafından sağlanan rehberliğin çocuğun gelişen kapasitelerini dikkate alması elzemdir.

1. Madde 12 ve Madde 3

70. Madde 3'ün amacı, kamu veya özel sosyal yardım kurumları, mahkemeleri, idari merciler veya yasama organları tarafından çocuklarla ilgili olarak gerçekleştirilen her türlü eylemde çocuğun yüksek yararının öncelikle gözetilmesinin garanti altına alınmasıdır. Bu, çocukla ilgili her harekette çocuğun yüksek yararına saygı göstermesi

gerektiği anlamına gelir. Çocuğun yüksek yararı, Taraf Devletlere eylem sürecine çocuğun yüksek yararının dikkate alınmasını temin eden adımlar koyması yükümlülüğü getiren, usule ilişkin bir hakka benzerdir. Sözleşme, Taraf Devletlere, bu eylemlerden sorumlu olan kişilerin ocuğun Madde 12’de öngörüldüğü şekilde katılımını temin etme yükümlülüğü getirir. Bu adım zorunludur.

71. ocuk ile iştişare içinde tesis edilen çocuğun yüksek yararı, kurumların, mercilerin ve idarenin eylemlerinde dikkate alınacak tek faktör değildir. Ancak bu çocuğun görüşleri gibi hayati öneme sahiptir.

72. Madde 3, münferit vakalar içindir, ancak aynı zamanda çocukları ilgilendiren tüm eylemlerde bir grup olarak çocukların yüksek yararının gözetilmesini öngörür. Taraf Devletler sonuç olarak yalnızca yüksek yararı belirlerken her bir çocuğun bireysel durumunu değil, bir grup olarak çocukların yararlarını da gözetme yükümlülüğü altındadır. Ayrıca, Taraf Devletler, zel ve kamu kurumlarının, mercilerin ve yasama organlarının eylemlerini incelemelidir. Yükümlülüğün “yasama organları”na genişletilmesi, çocukları etkileyen tüm yasaların, yönetmeliklerin veya kuralların “yüksek yarar” kriteri rehberliğinde hazırlanması gerektiğini açıkça belirtir.

73. Belirli bir ocuk grubunun yüksek yararının da bireysel ocuk yararı belirlenirken izlenen yöntemle yapıldığı gibi belirlenmesi gerektiğine şüphe yoktur. Çok sayıda çocuğun yüksek yararı tehlikede ise, kurumların, mercilerin veya diğer hükümet organlarının yöneticileri bu gibi tanımlanmamış gruplardan ilgili çocukları dinlemek ve çocukları doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen, mevzuatla ilgili kararlar dahil, eylemler planlarken çocukların görüşlerine gerekli yasal önemi vermek için fırsatlar da sağlamalıdır.

74. Madde 3 ve Madde 12 arasında bir gerilim olmayıp yalnızca iki genel ilkenin tamamlayıcı bir rolü söz konusudur: biri çocuğun yüksek yararını sağlama hedefini tesis eder, diğer de bu hedefe ulaşmak için çocuğu veya çocukların katılım amacına ulaşmak için yöntemi sağlar. Doğrusu, Madde 12’nin bileşenlerine riayet edilmemesi halinde Madde 3’n doğru bir uygulaması söz konusu olamaz. Aynı şekilde, Madde 3, Madde 12’nin işlevselliğini takviye ederek çocukların yaşamlarını etkileyen tüm kararlardaki temel rolünü kolaylaştırır.

2. Madde 12, Madde 2 ve Madde 6

75. Ayrım görmeme hakkı, ocuk Haklarına dair Sözleşme de dahil olmak üzere, tüm insan hakları belgelerince garanti edilen doğal bir haktır. Sözleşme’nin 2. Maddesine göre, her ocuk, Madde 12’de öngörülenler dahil, haklarının kullanımında ayrım görmeme hakkına sahiptir. Komite, Taraf Devletlerin her çocuğa görüşlerini özgürce ifade etme ve bu görüşlerin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka görüş, ulusal, etnik veya sosyal köken, varlık, engellilik, doğum veya başka statü nedeniyle ayrım yapılmadan gereğince dikkate alınması hakkını sağlamak için yeterli tedbirleri alma yükümlülüğünü vurgular. Taraf devletler, mağdur ve dışlanmış ocuk gruplarına karşı ayrımcılık dahil, ayrımcılığı çocuklara dinlenilme hakkının sağlanması ve kendilerini etkileyen her türlü meseleye tüm diğer çocuklarla eşit temelde katılımına olanak verilmesini sağlayacak şekilde ele alacaktır.

76. Özellikle, Komite, bazı toplumlarda, mutlak tutumlar ve uygulamaların bu hakkın kullanımını baltadığını ve ciddi sınırlamalar getirdiğini endişe ile kaydeder. Taraf Devletler, her çocuğun Sözleşme çerçevesindeki haklarının tam olarak uygulanmasını sağlamak için bu tutumlar ve uygulamaların olumsuz etkisi hakkında farkındalığı arttırmak ve toplumu eğitmek ve tutum değişikliklerini teşvik etmek için yeterli tedbirleri alacaktır.

77. Komite, Taraf Devletlerin, Madde 12’de belirtilen hakkın kullanımında bazı cinsiyet stereotipleri ve ataerkil değerlerin kızları hor gördüğü ve onlara ciddi sınırlamalar getirdiği için, kız çocukların katılım hakkına, destek verilmesine ve gerekirse görüşünü dile getirmesine ve görüşüne gerekli ağırlığın verilmesine özel önem vermesini şiddetle tavsiye eder.

78. Komite, Taraf Devletlerin Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesinin 7. Maddesindeki engelli çocukların görüşlerini özgürce ifade edebilmeleri için bu çocuklara gerekli desteğin ve ekipmanın sağlanması ve bu görüşlere gerekli ağırlığın verilmesinin temin edilmesi yükümlülüğünü memnuniyetle karşılar.

79. Çocuk Haklarına dair Sözleşmenin 6. Maddesi, her çocuğun yaşama hakkının doğal olduğunu vurgulayarak Taraf Devletlerin , çocuğun hayatta kalmasını ve gelişimini azami düzeyde sağlayacağını kabul eder. Komite, çocuk katılımının, Madde 6 ve Madde 29’da yer alan eğitim amaçları ile uyumlu olarak kişiliğin tam olarak gelişimini ve çocuğun gelişen kapasitelerini uyararak için bir araç olduğunu göz önünde tutarak, çocuğun katılım hakkı için fırsatların desteklenmesinin önemini kaydeder.

3. Madde 12, Madde 13 ve Madde 17

80. İfade özgürlüğü ile ilgili Madde 13 ve bilgiye erişimle ilgili Madde 17, katılım hakkının etkin uygulanması için temel ön koşullardır. Bu maddeler çocukların hakların öznelere olduğunu tesis eder ve Madde 12 ile birlikte çocuğun gelişen kapasitelerine uygun olarak bu hakları kendi adına uygulama hakkı olduğunu savunurlar.

81. Madde 13’te yer alan ifade özgürlüğü hakkı çoğu zaman Madde 12 ile karıştırılmaktadır. Ancak, iki madde birbiri ile güçlü bir bağlantıya sahip olmakla beraber farklı hakların üzerinde dururlar. İfade özgürlüğü görüş sahibi olma ve bunu ifade etme ve herhangi bir ortam yoluyla bilgi isteme ve alma hakkı ile ilgilidir. Bu, çocuğun Taraf Devletçe sahip olduğu veya ifade ettiği görüşlerinde sınırlandırılmama hakkını sürer.. Bu itibarla, Taraf Devletlere getirdiği yükümlülük, iletişim ve toplumsal diyalog imkanlarına erişim hakkını korurken, bu görüşlerin ifade edilmesine müdahaleden kaçınılmasıdır. Ancak, 12. Madde özellikle çocuğu etkileyen meseleler hakkındaki görüşlerin ifade edilmesi hakkı ve hayatını etkileyen eylemler ve kararlara dahil olma hakkı ile ilgilidir. Madde 12, Taraf Devletlere çocuğun kendisini etkileyen tüm eylemlere ve karar verme sürecine katılımını kolaylaştırmak için gerekli hukuki çerçeve ve mekanizmaları sunma ve ifade edildikten sonra bu görüşlere gerekli ağırlığı verme yükümlülüğünü yerine getirme sorumluluğunu getirir. Madde 13’teki ifade özgürlüğü, Taraf Devletlerden böyle bir angajman veya müdahale gerektirmez. Ancak, Madde 12 ile uyumlu olarak çocukların görüşlerini ifade etmeleri için bir saygı ortamının yaratılması da çocukların ifade özgürlüğü haklarını kullanma kapasitelerinin artırılmasına katkıda bulunur.

82. Madde 17 ile uyumlu olarak çocuğun bilgilendirme hakkının tatmin edilmesi, büyük ölçüde, görüşlerini ifade etme hakkının etkin olarak gerçekleştirilmesi için bir ön koşuldur. Çocuklar kendilerini ilgilendiren her konuda yaşlarına ve kapasitelerine uygun biçimlerde bilgiye erişime ihtiyaç duyar. Bu, örneğin haklar, kendilerini etkileyen her türlü işlem, ulusal mevzuat, yönetmelikler ve politikalar, yerel hizmetler ve itiraz ve şikayet prosedürleri ile ilgili bilgiler için geçerlidir. Madde 17 ve Madde 42 ile uyumlu olarak, Taraf Devletler çocuk haklarını okul müfredatlarına dahil etmelidir.

83. Komite ayrıca Taraf Devletlere medyanın hem çocukların görüşlerini ifade etme hakkı ile ilgili farkındalığın desteklenmesi hem de bu görüşlerin toplumda ifade edilmesi için fırsatlar sağlanmasının önemli bir aracı olduğunu hatırlatır. Çeşitli medya formlarını çocukların programların geliştirilmesine dahil edilmesine ve çocuklar için hakları ile ilgili medya girişimlerinin geliştirilmesi ve bunlara önderlik edilmesi için fırsatlar yaratılmasına daha fazla kaynak ayırmaya teşvik eder.¹¹

4. Madde 12 ve Madde 5

84. Sözleşme'nin 5. Maddesi, Taraf Devletlerin, Sözleşme'de kabul edilen haklarının kullanımında çocuğu yönlendirmek ve ona rehberlik etmek için, yerel gelenekte öngörüldüğü şekilde, anne babaların, yasal vasilerin veya geniş ailenin veya toplumun üyelerinin sorumlulukları, hakları ve görevlerine saygı duyacağını belirtir. Sonuç olarak, bu maddede belirtildiği gibi, çocuk, kendisinin bilgi, tecrübe ve anlayış eksikliğini telafi etmesi gereken ve gelişen kapasiteleri ile sınırlı olan, yönlendirme ve rehberlik alma hakkına sahiptir. Çocuk kendisi daha fazla öğrendikçe, deneyim sahibi oldukça ve anladıkça onun anne-babası, yasal vasisi ya da yasal olarak çocuktan sorumlu olan diğer kişilerin yönlendirme ve rehberliğinin dönüşmesi, yani çocuklara hatırlatma ve tavsiyelere ve daha sonra da eşitlik ilkesi çerçevesinde bir görüş alışverişi haline dönüştürmesi gerekir. Bu dönüşüm çocuğun gelişiminde sabit bir noktada gerçekleşmeyecek, ancak çocuk kendi görüşlerini belirtmeye teşvik edildikçe istikrarlı bir şekilde artacaktır.

85. Bu gereklilik, çocuk kendi görüşlerini oluşturabilecek hale geldiğinde onun görüşlerine gerekli ağırlığın verilmesini öngören Sözleşme'nin 12. Maddesi tarafından harekete geçirilir. Başka bir deyişle, çocuklar kapasiteleri geliştikçe, kendilerini etkileyen meselelerin düzenlenmesi için daha fazla sorumluluğu hak ederler.¹²

5. Madde 12 ve genel olarak çocuk haklarının uygulanması

86. Önceki paragraflarda ele alınan maddelere ilave olarak, Sözleşme'nin diğer maddelerinin çoğu, çocukların kendilerini etkileyen meselelere dahil olmasını öngörür ve destekler. Bu birçok dahil olma durumu için katılım kavramı çoğunlukla kullanılır. Tartışmasız olarak, bu dahil olmaların temeli Madde 12'dir, ancak çocuklarla birlikte istişare halinde planlama, çalışma ve geliştirme şartı tüm Sözleşme'de mevcuttur.

87. Uygulamanın pratiğinde sadece bir birey olarak çocuğu değil, aynı zamanda çocuk gruplarını ve genel olarak çocukları ilgilendiren sağlık, ekonomi, eğitim veya çevre gibi

¹¹ Çocuk ve medya ile ilgili Genel Görüşme Günü (1996):

www.unhcr.ch/html/menu2/6/crc/doc/days/media.pdf

¹² Çocuk Haklarına dair Sözleşme için genel uygulama tedbirleri ile ilgili 5 sayılı Genel Yorum (2003)

çok çeşitli sorunlarla uğraşılır. Sonuç olarak, Komite, sadece münferit çocuklar ve açıkça tanımlanmış çocuk grupları için değil, toplumlarındaki sosyal, ekonomik veya kültürel yaşam koşullarından doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen yerli çocuklar, engelli çocuklar veya genel olarak çocuklar gibi çocuk grupları için prosedürler tesis etmek için katılımı her zaman geniş olarak yorumlamıştır.

88. Çocukların katılımı ile ilgili bu geniş anlayış Genel Kurul'un yirmi yedinci özel oturumunda kabul edilen, "Çocuklar için uygun bir dünya" adlı sonuç belgesinde yansıtılmıştır. Taraf Devletler "aileleri, okulları, yerel ve ulusal düzeyleri de içine alan karar alma süreçlerine ergenler dahil çocukların anlamlı katılımını desteklemek için programlar geliştirmeyi ve uygulamayı" vaat etmişlerdir (paragraf 32, alt paragraf 1). Komite, Çocuk Haklarına dair Sözleşme için genel uygulama tedbirleri ile ilgili 5 sayılı Genel Yorum'unda "Hükümetlerin çocuklarla Sivil Toplum Kuruluşları veya insan hakları kurumlarının aracılığında değil, doğrudan bir ilişki geliştirmesi önemlidir" ifadesine yer vermiştir.¹³

C. Katılım hakkının farklı ortamlar ve durumlarda uygulanması

89. Çocuğun katılım hakkı çocukların büyüdüğü, geliştiği ve öğrendiği çeşitli ortamlar ve durumlarda uygulanmalıdır. Bu ortamlarda ve durumlarda, çocuğun ve rolünün farklı kavramları mevcuttur: bunlar çocukların günlük meselelere ve önemli kararlara katılımını davet edebilir ya da sınırlandırabilir. Çocuğun katılım hakkının uygulanmasını etkilemek ve çocukların katılımını teşvik etmek için Taraf Devletlerin kullanabileceği çeşitli yolları mevcuttur.

1. Ailede

90. Çocukların çok küçük yaşlardan itibaren görüşlerini özgürce ifade edebildiği ve ciddiye alınabildiği bir aile önemli bir model sağlar ve bu, çocuğun daha geniş toplumda katılım hakkını kullanması için bir hazırlıktır. Böyle bir ebeveynlik yaklaşımı bireysel gelişimi desteklemeye, aile ilişkilerini geliştirmeye ve çocukların sosyalleşmesini desteklemeye hizmet eder ve evde ve ailede her türlü şiddete karşı önleyici bir rol oynar.

91. Sözleşme anne babaların veya diğer yasal vasilerin çocuklarına uygun yönlendirme ve rehberlik sağlama haklarını ve sorumluluklarını kabul eder (yukarıdaki 84. paragrafa bakınız), ancak bunun çocuğun haklarını kullanmasına olanak sağlamak için olduğunu vurgular; yönlendirme ve rehberliğin çocuğun gelişen kapasiteleri ile uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesini öngörür.

92. Taraf Devletler mevzuat ve politika yoluyla çocukları ilgilendiren meselelerde anne babaların, velilerin ve çocuk bakıcılarının çocukları dinlemesini ve onların görüşlerine gerekli ağırlığı vermesini teşvik etmelidir. Anne babalara ayrıca çocukları görüşlerini özgürce ifade etmeleri hakkının gerçekleştirilmesi konusunda desteklemeleri ve çocukların görüşlerinin toplumun tüm düzeylerinde gereğince dikkate alınması tavsiye edilmelidir.

---

¹³ Çocuk Haklarına dair Sözleşme için genel uygulama tedbirleri ile ilgili 5 sayılı Genel Yorum (2003), paragraf 12.

93. Çocuğun katılım hakkına saygı gösteren ebeveynlik tarzlarının geliştirilmesini desteklemek için, Komite Taraf Devletlerin mevcut olumlu davranış ve tutumların daha da geliştirilerek Sözleşmede yer verilen çocuk ve anne baba hakları ile ilgili bilgi dağıtan anne- baba eğitim programlarını desteklemesini tavsiye eder.

94. Bu programların şu hususları ele alması gerekir:

- Anne babalar ile çocuklar arasında karşılıklı saygı ilişkisi;
- Çocukların karar verme sürecine katılımı;
- Her aile üyesinin görüşlerine gerekli ağırlık verilmesinin getirdikleri;
- Çocukların gelişen kapasitelerinin anlaşılması, desteklenmesi ve saygı duyulması;
- Aile içinde çatışan görüşlerle başa çıkma yolları.

95. Bu programlar kızların ve erkeklerin görüşlerini ifade etmek için eşit haklara sahip olduğu ilkesini pekiştirilmelidir..

96. Medya anne babalara çocuklarının katılımının çocukların kendisi, aileleri ve toplum için yüksek değere sahip olduğunu iletme hususunda güçlü bir rol oynamalıdır.

2. Alternatif bakımda

97. Kurumların bakımındaki çocuklar dahil her türlü alternatif bakım sistemi içindeki çocukların görüşlerini ifade edebilmesi ve yerleştirilmeleri, koruyucu aileler yanındaki yuvalardaki ve günlük hayatlarındaki düzenlemeler ile ilgili meselelerde bu görüşlere gerekli ağırlığın verilmesinin sağlanması için mekanizmalar geliştirilmelidir. Bu mekanizmalar şunları içermelidir:

- Çocuğa her türlü yerleştirme, bakım ve/veya tedavi planı hakkında bilgi edinme hakkının verilmesi, onun görüşlerini ifade etmesi ve karar verme süreci boyunca bu görüşlere gerekli ağırlığın verilmesi için anlamlı fırsatlar sağlayan mevzuat;
- Çocuğun katılım hakkına ve görüşlerine Çocuk dostu bakım hizmetlerin geliştirilmesi ve tesis edilmesinde çocuğun katılım hakkına ve görüşlerine gerekli ağırlığın verilmesini sağlayan mevzuat;
- Madde 3 çerçevesindeki yükümlülükler uygun olarak çocukların bakımı, korunması veya tedavisini düzenleyen tüzük ve yönetmeliklere uygunluğu izlemek için çocuk ombudsmanı, komiseri veya müfettişliği gibi yetkin bir izleme kurumunun kurulması. İzleme organı yatılı tesislerde (yasalarla ihtilafli çocuklar için olanlar da dahil) engelsiz erişim sahibi olma, çocuğun görüş ve endişelerini doğrudan dinleme ve çocuğun görüşlerinin kurumun kendisi tarafından ne derece dinlendiği ve gerekli ağırlığın ne derece verildiğini izleme konusunda yetkilendirilmelidir.
- Yatılı bakım tesisinde kurumun politika ve kurallarının geliştirilmesi ve uygulamasına katılma yetkisi olacak şekilde, örneğin kızlar ve erkeklerden oluşan bir temsil konseyi gibi etkin mekanizmaların tesis edilmesi.

3. Tıbbi bakımda

98. Sözleşme'nin hükümlerinin gerçekleştirilmesi, çocuğun kendi görüşlerini ifade etme hakkına saygıyı ve çocukların sağlıklı gelişimi ve esenliğinin desteklenmesine katılımını gerektirir. Bu hem münferit tıbbi bakım kararları hem de sağlık politikası ve hizmetlerinin geliştirilmesine çocukların katılımı için geçerlidir.

99. Komite, çocuğun tıbbi bakımı ile ilgili uygulamalar ve kararlara çocuğun katılımı ile ilgili olarak mütalaa edilmesi gereken birkaç ayrı ama birbiri ile bağlantılı konu belirler.

100. Küçük çocuklar da dahil olmak üzere çocukları, onların gelişen kapasiteleri ile uyumlu bir şekilde karar verme süreçlerine dahil edilmelidir. Kendilerine uygulanması düşünülen tedaviler konusunda, bu tedavilerin etkisi ve sonuçları hakkında bilgi verilmelidir. Buna engelli çocuklar için uygun ve erişilebilir tedaviler de dahildir.

101. Taraf Devletlerin çocuğun güvenliği veya esenliği için gerektiğinde çocuğun yaşına olursa olsun anne babanın rızası olmadan gizli tıbbi danışmanlık ve tavsiyeye erişimini sağlamak için mevzuat veya yönetmelikler çıkarması gerekir. Çocuklar bu erişime örneğin, evde şiddete veya istismara maruz kalmaları veya üreme sağlığı eğitimi veya hizmetlerine ihtiyaç duymaları halinde veya sağlık hizmetlerine erişimle ilgili olarak anne baba ile çocuk arasında anlaşmazlık olduğunda ihtiyaç duyabilirler. Danışmanlık ve tavsiye hakkı tıbbi rıza verme hakkından ayrı bir şeydir ve hiçbir yaş sınırına bağlı olmamalıdır.

102. Komite bazı ülkelerde belli bir yaşta rıza hakkının çocuğa devredilmesini memnuniyetle karşılar ve Taraf Devletleri bu gibi mevzuatlar çıkarmayı mütalaa etmeye teşvik eder. Bu yüzden, bu yaşın üzerindeki çocukların bağımsız ve yetkin bir uzman ile istişareden sonra herhangi bir bireysel profesyonel kapasite değerlendirmesine gerek olmadan rıza verme hakkı vardır. Ancak, Komite Taraf Devletlerin, daha küçük bir çocuğun tedavisi ile ilgili olarak bilinçli bir görüş ifade etme kapasitesini sergileyebilmesi durumunda bu görüşe gerekli ağırlığın verilmesinin sağlanmasını kuvvetle tavsiye eder.

103. Doktorlar ve sağlık tesisleri çocuklara onların pediatrik ve klinik deneylere katılımları ile ilgili hakları konusunda açık ve erişilebilir bilgiler sağlamalıdır. Diğer usule ilişkin koruyuculara ilave olarak bilinçli rızalarının da alınabilmesi için çocuklar araştırma hakkında bilgilendirilmelidir.

104. Taraf Devletler ayrıca çocukların kendi sağlıkları ve gelişimleri ile ilgili hizmetlerin planlanmasına ve programlanmasına onların görüşlerini ve tecrübelerini katmalarına olanak veren tedbirler uygulamalıdır. Ne tür hizmetlere ihtiyaç olduğu, bu hizmetlerin en iyi nasıl ve nerede sağlandığı, hizmete erişimde ayrımcılık ile ilgili engeller, sağlık profesyonellerinin kalitesi ve tutumları ve çocukların kendi sağlıkları ve gelişimleri için artan düzeyde sorumluluk alması için kapasitelerinin nasıl destekleneceği dahil olmak üzere sağlık desteği ile ilgili her hususta çocukların görüşleri alınmalıdır. Bu bilgiler, diğerleri arasında, hizmetleri kullanan veya araştırma ve istişare süreçlerine katılan çocuklar için geri bildirim sistemleri yoluyla edinilebilir ve çocuk haklarına saygı gösteren sağlık hizmetleri standartları ve göstergelerinin

geliştirilmesi için yerel veya ulusal çocuk konseylerine veya parlamentolarına iletilebilir.¹⁴

4. Eğitimde ve okulda

105. Çocuğun eğitimde kendini ifade etme hakkına saygı, eğitim hakkının gerçekleştirilmesi için esastır. Komite, birçok okul ve sınıfta sürekli mevcut olan katı idarecilik, ayrımcılık, saygısızlık ve şiddeti endişe ile karşılaşmaktadır. Bu gibi ortamlar çocukların görüşlerinin ifade edilmesi ve bu görüşlere gerekli ağırlığın verilmesi bakımından yardımcı değildir.

106. Komite, Taraf Devletlerin çocukların aşağıdaki konularda görüşlerini ifade etmeleri ve bu görüşlere gerekli ağırlığın verilmesi için fırsatlar sağlamak üzere harekete geçmelerini tavsiye eder.

107. Erken yaşlardaki çocukların eğitim programlarını da kapsayacak şekilde tüm eğitim ortamlarında, öğrenim çocukların aktif katılımlarını sağlayacak bir eğitim ortamı geliştirilmesi sağlanmalıdır.¹⁵ Öğretme ve öğrenmede çocukların yaşam koşulları ve beklentileri dikkate alınmalıdır. Bu nedenle, eğitim mercileri müfredat ve okul programlarının planlamasına çocukların ve anne babalarının görüşlerini dahil etmelidir.

108. İnsan hakları eğitimi ancak çocuğun öğrendiği, oynadığı, diğer çocuklar ve yetişkinlerle birlikte yaşadığı kurumlarda uygulanırsa çocukların motivasyonlarını ve davranışlarını şekillendirebilir.¹⁶ Özellikle, çocuğun ifade hakkı çocukların Sözleşme’de beyan edildiği gibi görüşlerine gerekli ağırlığın verilip verilmediğini gözlemleyebileceği bu kurumlardaki çocuklar tarafından dikkatle izlenmektedir.

109. Çocukların katılımı, sınıfta sosyal bir ortamın yaratılması için kaçınılmazdır. Bu sosyal ortam, çocuk merkezli ve etkileşimli öğrenim için ihtiyaç duyulan işbirliği ve karşılıklı desteği de harekete geçirir. Çocukların görüşlerinin dikkate alınması, ayrımcılığın ortadan kaldırılması, zorbalığın önlenmesi ve disiplin tedbirleri açısından özellikle önemlidir. Komite akran eğitimi ve akran danışmanlığının bir çok ülkede gelişmesini memnuniyetle karşılamaktadır.

110. Çocukların karar verme süreçlerine istikrarlı katılımı, diğerleri arasında, çocukların okul politikalarının ve davranış kurallarının geliştirilmesi ve uygulanması konusundaki görüşlerini özgürce ifade edebilecekleri sınıf konseyleri, öğrenci konseyleri ve okul kurulları ve komitelerinde öğrencilerin temsili ile sağlanabilir. Bu hakların uygulanmasını sağlamak için, dailgili mercilerin, okulların ve baş öğretmenlerin iyi niyetinden ziyade mevzuatta yer alması gerekir.

111. Okulun ötesinde, Taraf Devletler yerel ve ulusal düzeyde olmak üzere, çocuk dostu eğitim sisteminin güçlendirilmesi, çocuklara “ikinci bir şans” veren yaygın ve gayri resmi öğrenme imkanları sağlanması, okul müfredatları, öğretme yöntemleri, okul

¹⁴ Komite ayrıca HIV/AIDS ve çocuğun hakları konulu 3 sayılı Genel Yorumuna (2003) (paragraf 11 ve 12) ve ergen sağlığı konulu 4 sayılı genel yorumuna (paragraf 6) dikkat çeker.

¹⁵ “A human rights-based approach to Education for All: A framework for the realization of children’s right to education and rights within education” (Herkes için Eğitime insan haklarına dayalı bir yaklaşım: Çocukların eğitim hakkı ve eğitimdeki haklarının gerçekleştirilmesi için bir çerçeve), UNICEF/UNESCO (2007).

¹⁶ Çocuk Hakları Komitesi, eğitimin amaçları ile ilgili 1 sayılı Genel Yorum (2001) (Sözleşme, Madde 29, paragraf 1), (CRC/GC/2001/1).

yapıları, standartları, bütçeleme ve çocuk koruma sistemi de dahil olmak üzere eğitim politikasının her yönü ile ilgili olarak danışmalıdır.

112. Komite Taraf Devletlerin çocukların eğitim sistemindeki katılımcı rollerini yetkin bir şekilde ifa etmelerine destek olacak bağımsız öğrenci organizasyonlarının geliştirilmesini desteklemesini teşvik eder.

113. Okulların bir sonraki düzeyine geçiş veya bundan böyle izlenecek yol ya da yöntem tercihi hakkındaki kararlarda, bu kararlar çocuğun yüksek yararını derinden etkileyeceği için mutlaka çocuğun görüşleri alınmalıdır. Bu gibi kararlar idari veya adli incelemeye tabi olmalıdır. Ayrıca,, disiplin konularında, çocuğun kendini ifade etme hakkına tam anlamıyla saygı gösterilmelidir.¹⁷ Özellikle, çocuğun öğretimden veya okuldan dışlanması durumunda, bu karar, çocuğun eğitim hakkına aykırı olduğu için adli gözden geçirmeye tabi olmalıdır.

114. Komite, birçok ülkede çocukları ve ergenleri toplumda aktif rollere ve toplulukları içinde sorumlu vatandaşlığa hazırlayan etkileşimli, şefkatli, koruyucu ve katılımcı ortamlar sağlamayı hedefleyen çocuk dostu okul programlarının uygulamaya konmasını memnuniyetle karşılar.

5. Oyun, dinlenme, spor ve kültürel etkinliklerde

115. Çocuklar, gelişimleri ve sosyalleşmeleri için oyun, dinlenme, fiziksel ve kültürel etkinliklere ihtiyaç duyarlar. Bunlar çocukların tercihleri ve kapasiteleri dikkate alınarak tasarlanmalıdır. Görüşlerini ifade edebilen çocuklara oyun ve dinlenme imkanlarının erişilebilirliği ve uygunluğu konusunda danışılmalıdır. Çok küçük çocuklar ve resmi istişare süreçlerine katılmayan bazı engelli çocuklara dileklerini ifade etmeleri için özel fırsatlar sağlanmalıdır.

6. İşyerinde

116. Yasalar ve 138 (1973) ve 182 (1999) sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmeleri'nin izin verdiğiinden daha küçük yaşlarda olup çalışan çocukların durumla ilgili görüşlerini ve yüksek yararlarını anlamak için, çocuklar duyarlı ortamlarda dinlenmelidir. Bu çocuklar ekonomik ve sosyo-yapısal sıkıntıları ve bu çocukların çalıştığı kültürel bağlamı dikkate alan çözüm arayışlarına dahil edilmelidir. Çocuklar ayrıca özellikle eğitim ile ilgili olarak çocuk işçiliğinin temel nedenlerini ortadan kaldırmak için politikalar geliştirildiğinde görüşlerini ifade etmelidirler.

117. Çalışan çocuklar yasalarla sömürüye karşı korunma hakkına sahiptir ve işyerleri ve çalışma koşulları iş kanunlarının uygulanmasını soruşturan müfettişler tarafından incelendiğinde, onların düşüncesi alınmalıdır. Çocukların ve eğer varsa çalışan çocukların derneklerinin temsilcileri, iş kanunları hazırlanırken, kanunların uygulanması mütalaa edildiğinde ve değerlendirildiğinde de düşünceleri alınmalıdır.

---

¹⁷ Taraf Devletler, fiziksel cezayı ortadan kaldırmak için katılımcı stratejileri açıklayan, çocuğun fiziksel ceza ve diğer zalimce veya alçaltıcı ceza biçimlerinden korunma hakkı ile ilgili, Komite'nin 8 sayılı Genel Yorumuna (2006) başvurmalıdır.

7. Şiddet durumlarında

118. Sözleşme, çocuğun şiddetin her türünden korunma hakkını ve Taraf Devletlerin ayırım gözetmeden bu hakkı her çocuk için temin etmesini sağlar.. Komite, Taraf Devletlerin şiddetin tüm biçimlerini ele almak için mevzuat, politika, eğitim ve diğer tedbirlerin geliştirilmesinde ve uygulanmasında çocuklara danışmasını teşvik eder. İlgili mevzuat ve politika süreçleri konusunda görüşleri elde etmek için tasarlanmış istişare süreçlerinden sömürülmüş çocuklar, sokak çocukları veya mülteci çocuklar gibi dışlanmış ve dezavantajlı çocukların dışlanmamasının sağlanmasına özel dikkat gösterilmelidir.

119. Bu bakımdan, Komite, BM Genel Sekreteri'nin Çocuklara karşı Şiddet ile ilgili Çalışması'nın bulgularını memnuniyetle karşılar ve Taraf Devletleri çocuklara görüşlerini özgürce ifade etmek için alan sağlama ve bu görüşlere çocuklara karşı şiddetin önlenmesi, raporlanması ve izlenmesinin her bakımından gerekli ağırlığı verme tavsiyesi de dahil olmak üzere tavsiyelerini tam anlamıyla uygulamaya teşvik eder.¹⁸

120. Hem istismar edici davranışların bazı biçimlerinin çocuklar tarafından kabul edilebilir uygulamalar olarak anlaşılması, hem de çocuk dostu bildirim mekanizmalarının eksikliği nedeniyle çocuklara karşı şiddet ile yeterince mücadele edilememektedir. Örneğin, çocukların dayak, kadın sünneti veya erken evlilik gibi yaşadıkları kötü muamele konularını güven ve emniyet içinde bildirebilecekleri herhangi bir kimse ve genel gözlemlerini haklarının uygulanmasından sorumlu kişilere iletebilecek herhangi bir kanalları yoktur. Bu yüzden, çocukların koruyucu tedbirlere etkin bir şekilde dahil edilmesi, onların kendilerini ifade etme hakları hakkında bilgilendirilmesini ve fiziksel ve psikolojik şiddetin her türüsünden uzak olarak büyümesini sağlamayı gerektirir. Taraf Devletler tüm çocuk kurumlarına telefon yardım hatları da dahil olmak üzere şahısların veya kuruluşların güven ve emniyet içinde bildirimde bulunabilecekleri kolay erişim imkanları tesis etme ve çocukların çocuklara karşı şiddetle mücadele ile ilgili tecrübe ve görüşlerini katabileceği yerler sağlama yükümlülüğü getirmelidir.

121. Komite ayrıca, Taraf Devletlere çocukların kendilerinin korunmasında aktif bir rol oynayabilmesi için Genel Sekreterin Çocuklara karşı Şiddet ile ilgili araştırmasındaki çocuk kuruluşlarını ve çocukların önderliğindeki şiddeti ele alan girişimleri destekleme ve bu kuruluşları şiddeti önleyici programlar ve tedbirlerin hazırlanması, tesis edilmesi ve değerlendirilmesine dahil etme yönündeki tavsiyesini hatırlatır.

8. Önleme stratejilerinin geliştirilmesinde

122. Komite çocukların seslerinin çocuk hakları ihlallerinin önlenmesinde gittikçe daha güçlü bir kuvvet haline geldiğine dikkati çeker. Birçok başka uygulama arasında, okullarda şiddetin önlenmesi, tehlikeli işlerde ve uzun süre çalıştırma yoluyla çocuk sömürüsü ile mücadele, sokak çocuklarına sağlık hizmetleri ve eğitim sağlanması alanlarında ve çocuk adalet sisteminde iyi uygulama örnekleri de mevcuttur. Bu ve diğer sorunlu alanlarda mevzuat ve politika geliştirilirken çocuklara danışılmalı, ilgili

¹⁸ Birleşmiş Milletler'in Çocuklara karşı Şiddet ile ilgili Çalışmasının bağımsız uzmanının raporu (A/61/299).

planların ve programların hazırlanması, geliştirilmesi ve uygulanmasına çocuklar da dahil edilmelidir.

9. Göçmenlik ve sığınma işlemlerinde

123. İş bulmak için, ya da mülteci olarak bir ülkeye gelen anne babalarıyla yabancı bir ülkeye gelen çocuklar zor durumdadır. Bu nedenle, göçmenlik ve sığınma işlemlerinin her yönü ile ilgili görüşlerini ifade etme haklarının tam olarak uygulanması acildir. Eğer göçmen statüsünde kalınacaksa, okul ve sağlık hizmetlerine entegre edilmesi için eğitim beklentileri ve sağlık koşulları ile ilgili olarak çocuğun düşüncelerinin ve beklentilerinin ne olduğunun bilinmesi gerekir. Sığınma talebi durumunda, çocuğa ayrıca sığınma talebinin nedenlerini de sunma fırsatı verilmelidir.

124. Komite, işlemlerde seslerinin duyurulması ve gerekli ağırlığın verilmesi için iletişim imkanları ve göçmenlik ve sığınma süreci de dahil olmak üzere çocuklara kendi dillerinde hakları ve mevcut hizmetler konusunda ilgili tüm bilgilerin verilmesi gerektiğini vurgular. Ücretsiz olarak bir veli veya danışman atanmalıdır. Sığınmacı çocuklar ayrıca yüksek yararlarını belirlemek için etkin aile takibi ve menşe ülkelerindeki durum hakkında ilgili bilgilere ihtiyaç duyabilir. İhtiyaçlarını telaffuz etmelerine izin vermek için daha önce silahlı çatışmaya dahil olmuş çocuklar için özel desteğe ihtiyaç olabilir. Ayrıca, devletsiz çocukların ikamet ettikleri bölgeler içindeki karar verme süreçlerine dahil edilmesini sağlamak için özen gösterilmesi gerekir.¹⁹

10. Acil durumlarda

125. Komite Madde 12’de yer alan hakkın kriz durumunda ve krizden sonra sona ermediğini vurgular. Çatışma durumlarında, çatışma sonrası çözümünde ve acil durumları takip eden yeniden yapılanma süreçlerinde çocukların önemli katkı sağlayabileceğine dair kanıtlar artış göstermektedir.²⁰ Bu yüzden, Komite, 2008 yılındaki Genel Görüşme’nin ertesi günü yaptığı tavsiyesinde acil durumlardan etkilenen çocukların durumlarının ve gelecek beklentilerinin analizine bizzat katılmaya teşvik edilmelerine olanak sağlanmasını vurgulamıştır. Çocukların katılımı hayatlarının kontrolünü yeniden kazanmalarına yardımcı olur, rehabilitasyona katkıda bulunur, organize olma becerileri geliştirir ve kimlik duygusunu güçlendirir. Ancak, çocukların kendileri için travmatik veya zararlı olması muhtemel durumlara maruz kalmaktan korunması için özen gösterilmesi gerekir.

126. Buna göre, Komite, Taraf Devletleri çocukların, özellikle de ergenlerin, hem olağanüstü durum sonrası yeniden yapılanma hem de çatışma sonrası çözüm süreçlerinde aktif bir rol oynamasına olanak sağlayan mekanizmaları desteklemesini teşvik eder. Programların değerlendirilmesi, tasarlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesinde görüşleri alınmalıdır. Örneğin, mülteci kamplarındaki çocuklar çocuk forumlarının kurulması yoluyla kendi güvenliklerine ve esenliklerine katkıda bulunmaya teşvik edilebilir. Forumların işleyişinin çocukların yüksek yararı ve zararlı

---

¹⁹ Menşe ülkeleri dışındaki refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocukların tedavisi ile ilgili Komitenin 6 sayılı Genel Yorumu (2005) ile karşılaştırınız.

²⁰ “The participation of children and young people in emergencies: a guide for relief agencies” (Çocukların ve genç insanların olağanüstü durumlara katılımı: yardım kuruluşları için bir rehber), UNICEF, Bangkok (2007).

tecrübelerden korunma hakları ile uyumlu olması sağlanırken, çocukların da bu gibi forumları kurmasına olanak vermek için destek verilmesi gerekir.

11. Ulusal ve uluslararası ortamlarda

127. Çocukların katılımı için fırsatların çoğu topluluk düzeyinde gerçekleşir. Komite çocukların karar alma süreçlerinde görüşlerini dile getirebildikleri yerel gençlik parlamentolarının, belediye çocuk konseylerinin ve geçici danışma toplantılarının sayısının artmasını memnuniyetle karşılamaktadır. Ancak, yerel yönetimlerde bu resmi temsile dayalı katılım yapıları, yerel düzeyde Madde 12'nin uygulanmasında birçok yaklaşımdan sadece biri olmalıdır, çünkü bu yöntem sadece belli sayıda çocuğun katılımına izin verir. Siyasetçilerin ve yetkililerin belli aralıklarla düzenli danışma toplantıları, belli günlerde açık davet ile yönetimin çocukların görüşlerine açılması ve okul ve anaokullarına ziyaretler iletişim için ilave fırsatlar yaratır.

128. Çocuklar anlamlı katılım ve temsil için onlara alan yaratacak kendilerinin yönlendirdiği kuruluşlarını ve girişimlerini oluşturma hususunda desteklenmeli ve teşvik edilmelidir. Buna ilaveten, çocuklar, daha uygun hizmetler sağlamak için, örneğin okulların, oyun alanlarının, parkların, dinlenme ve kültür tesislerinin, halk kütüphanelerinin, sağlık tesislerinin ve yerel taşıma sistemlerinin tasarımı konusunda kendi perspektiflerini katabilmeli ve halkla istişare edilmesi çağrısı yapılan toplum gelişim planlarında, çocukların görüşleri açık bir şekilde dahil edilmelidir.

129. Bu gibi katılım fırsatları aynı zamanda gençlik parlamentolarının, konseylerinin ve konferanslarının çocukların görüşlerini sunmaları ve ilgili kitlelere duyurmaları için bir forum sağladığı birçok ülkede, ilde, bölgede, federal eyalette ve ulusal düzeylerde tesis edilmiştir. Hükümet dışı kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları, çocukları desteklemek için temsilin şeffaflığını koruyan ve manipülasyon ve kullanılma risklerini dengeleyen uygulamalar geliştirmiştir.

130. Komite UNICEF ve hükümet dışı kuruluşların çocukların katılım hakkı ve hayatlarının her alanına katılımları konusunda farkındalığın geliştirilmesindeki önemli katkılarını memnuniyetle karşılar ve kırsal, topluluk ve ulusal veya uluslararası düzeyler de dahil olmak üzere kendilerini etkileyen tüm meselelerde çocuk katılımını desteklemelerini ve en iyi uygulama alışverişlerini kolaylaştırmalarını teşvik eder. Paylaşılmış öğrenme fırsatlarını ve toplu savunuculuk platformlarını arttırmak için kuruluşlar arasında iletişim ağları aktif olarak teşvik edilmelidir.

131. Uluslararası düzeyde, çocukların Genel Kurul tarafından 1990 ve 2002 yıllarında toplanan Dünya Çocuk Zirvelerine katılımı ve çocukların Çocuk Hakları Komitesi'nin raporlama sürecine katılımı özellikle yerindedir. Komite, Taraf Devletlerce çocuk haklarının uygulanmasının izleme sürecinde çocuk kuruluşları ve çocuk temsilcileri tarafından sunulan yazılı raporları ve ek şifahi bilgileri memnuniyetle karşılar ve Taraf Devletleri ve hükümet dışı kuruluşları çocukları görüşlerini Komite'ye sunma hususunda desteklemeye teşvik eder.

D. Çocuğun katılım hakkının uygulanması için temel şartlar

132. Komite, Taraf Devletlere çocukların görüşlerini ifade etmelerini sınırlayan veya çocukların kendilerini ifade etmesine izin verip bu görüşlerine gerekli ağırlığı vermeyen yapmacık yaklaşımlardan kaçınmasını şiddetle tavsiye eder. Çocukların yetişkinler tarafından manipüle edilmesinin, çocukların ne söyleyebileceğinin kendilerine dikte edildiği durumlarda veya katılımcı yoluyla çocukların bundan zarar görme riskine maruz bırakılmasının etik uygulamalar olmadığını ve Madde 12'nin uygulanması olarak anlaşılamayacağını vurgular.

133. Katılımın etkin ve anlamlı olması için, münferit, tek seferlik bir etkinlik olarak değil, bir süreç olarak anlaşılması gerekir. 1989 yılında Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin kabulünden bu yana edinilen tecrübeler, Madde 12'nin etkin, etik ve anlamlı uygulanması için ulaşılmaması gereken temel şartlar hususunda geniş bir fikir birliği neticesini vermiştir. Komite, Taraf Devletlerin bu şartları Madde 12'nin hayata geçirilmesi için uygulanan tüm mevzuat ve diğer tedbirlere entegre etmesini tavsiye eder.

134. Çocuk veya çocukların dinlendiği ve katıldığı tüm süreçler şu nitelikleri taşımalıdır:

- (a) Şeffaf ve bilgilendirici – Çocuklara görüşlerini özgürce ifade etme ve görüşlerine gerekli ağırlığın verilmesi hakları ve bu katılımın nasıl gerçekleşeceği, kapsamı, amacı ve potansiyel etkisi konusunda tam, erişilebilir, çeşitliliğe duyarlı ve yaşlarına uygun bilgi sağlanmalıdır;
- (b) Gönüllü – Çocuklar hiçbir zaman dilekleri dışında görüşlerini ifade etmeye zorlanmamalı ve istedikleri aşamada bu katılımlarını durdurabilecekleri konusunda bilgilendirilmelidir;
- (c) Saygılı – Çocukların görüşleri saygı ile karşılanmalıdır ve kendilerine görüş veya faaliyet başlatmaları için fırsatlar sağlanmalıdır. Çocuklarla çalışan yetişkinler, örneğin aileye, okula, kültüre ve çalışma ortamına katkılarında çocukların katılımının iyi örneklerini kabul etmeli, onlara saygı göstermeli ve bunlardan yararlanmalıdır. Bu yetişkinlerin ayrıca çocukların yaşamlarının sosyo-ekonomik, çevresel ve kültürel bağlamını anlamaya ihtiyacı vardır. Çocuklar için ve çocuklarla birlikte çalışan kişiler ve kuruluşlar ayrıca çocukların kamusal etkinliklere katılımı ile ilgili görüşlerine saygı göstermelidir;
- (d) İlgili – Çocukların görüşlerini ifade etme hakkı olduğu konular çocukların yaşamları ile gerçekten ilgili olmalıdır ve bilgi, beceri ve kabiliyetlerini kullanmalarına olanak vermelidir. Bunun yanında, çocukların kendilerinin ilgili ve önemli gördükleri konuları vurgulamaları ve ele almalarına olanak sağlanması için alan yaratılmalıdır;
- (e) Çocuk dostu – Ortamlar ve çalışma yöntemleri, çocukların kapasitelerine uyarlanmalıdır. Çocukların yeterince hazırlanmasını ve onların görüşlerini katmak için gerekli güvene ve fırsata sahip olmalarını sağlamak için yeterli zaman ve kaynak sağlanmalıdır. Çocukların yaşlarına ve gelişen

kapasitelerine göre farklı düzeylerde destek ve katılım biçimlerine ihtiyaç duyacağı hususu dikkate alınmalıdır;

- (f) Kapsayıcı – Katılım kapsayıcı olmalı, mevcut ayrımcılık kalıplarından kaçınılmalı hem kız hem erkek dışlanmış çocuklar için katılım fırsatları teşvik etmelidir (ayrıca bkz. yukarıda paragraf 88). Çocuklar homojen bir grup değildir ve katılımın hiçbir gerekçeyle herhangi bir ayırım yapılmadan herkes için fırsat eşitliği öngörmesi gerekir. Programların ayrıca tüm topluluklardan çocuklara kültürel olarak duyarlı olmalarını sağlamaları gerekir;
- (g) Eğitim ile desteklenmiş – Yetişkinler çocuklarla ortaklaşa çalışmak ve çocukları gelişen kapasitelerine uygun olarak etkin bir şekilde katmak ve çocukların katılımını etkin bir şekilde kolaylaştırmak için örneğin, çocuklara dinleme becerileri sağlamak için hazırlık, beceri ve desteğe ihtiyaç duyar. Çocuklar kendileri etkin katılımın nasıl destekleneceği konusunda eğitmenler ve kolaylaştırıcı olarak sürece dahil edilebilirler; örneğin hakları ile ilgili etkin katılım farkındalığı ve toplantı organizasyonu eğitimi, kaynak geliştirme, medya ile ilişkiler, topluluk önünde konuşma ve savunuculuk alanlarındaki becerilerini güçlendirmek için kapasite geliştirmeye ihtiyaç duyarlar;
- (h) Emniyetli ve riske karşı duyarlı – Belli durumlarda, görüşlerin ifade edilmesi riskler içerebilir. Yetişkinlerin birlikte çalıştıkları çocuklara karşı sorumluluğu vardır ve çocukların şiddet, sömürü veya katılımlarının başka herhangi bir olumsuz sonucu ile ilgili risklerini asgariye indirmek için her tedbiri almalıdır. Uygun koruma sağlamak için gerekli eylemler, bazı çocuk gruplarının karşı karşıya olduğu belirli riskleri ve yardım almada yüz yüze kaldıkları ekstra engelleri kabul eden açık bir çocuk koruma stratejisinin geliştirilmesini içerecektir. Çocuklar zarardan korunma haklarından haberdar olmalıdır ve ihtiyaç duyduklarında yardım için nereye gideceklerini bilmelidir. Katılımın değerinin ve getireceklerinin anlaşılmasını geliştirmek ve aksi halde çocukların maruz kalabileceği riskleri asgariye indirmek için aileler ve topluluklar ile birlikte çalışmaya yatırım yapılması önemlidir;
- (i) Hesap verebilir – Takip ve değerlendirmede devamlılık elzemdir. Örneğin, her türlü araştırma ve istişare sürecinde, çocuklar görüşlerinin nasıl yorumlandığına ve kullanıldığına ilişkin olarak bilgilendirilmeli ve gerektiğinde bulguların analizine itiraz etme ve etkileme fırsatı verilmelidir. Çocukların ayrıca katılımlarının elde edilen sonuçları nasıl etkilediği konusunda açık geri bildirim alma hakkı vardır. Uygun olduğunda, çocuklara takip süreçlerine ve faaliyetlerine katılma fırsatı verilmelidir. Çocukların katılımının mümkün olduğunda çocukların kendileri ile birlikte izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekir.

E. Sonuçlar

135. Çocuğun kendini ilgilendiren her meselede katılım ve görüşlerine gerekli önemin verilmesi hakkının gerçekleştirilmesine yatırım, Sözleşme çerçevesinde Taraf

Devletlerin açık ve acil hukuki yükümlülüğüdür. Herhangi bir ayrımcılık yapılmaksızın bu, her çocuğun hakkıdır. Madde 12'nin uygulanması için anlamlı fırsatların gerçekleştirilmesi halihazırda çocukların katılıo fırsatını ve kendilerini etkileyen her meselede katılıma erişimlerini engelleyen hukuki, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel engellerin parçalanmasını gerektirecektir. Çocukların kapasiteleri hakkındaki varsayımlara meydan okumak ve çocukların kapasitelerini geliştirebileceği ve sergileyebileceği ortamların geliştirilmesini teşvik etmek için hazırlıklı olmayı gerektirir. Ayrıca kaynaklar ve eğitimde devamlılık gerektirir.

136. Bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi, Taraf Devletler için bir zorluk teşkil edecektir. Ancak, bu Genel Yorum'da açıklanan stratejilerin sistematik olarak uygulanması ve çocuklara ve görüşlerine karşı bir saygı ortamının oluşturulması durumunda gerçekleştirilmesi mümkün bir amaç olacaktır.